

***СОЦІОЛОГІЯ І
ПОЛІТОЛОГІЯ***

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

- **Ознайомити з етапами розвитку соціологічної думки, її місцем у світовому культурному процесі;**
- **забезпечити філософське розуміння системного зв'язку всіх категорій політології і соціології;**
- **сформувати цілісне уявлення про суспільство як політичну і соцієтальну систему.**

Завдання дисципліни

- 1) Вивчення історії розвитку політології і соціологічної науки;
- 2) Вивчення політичної і соціальної структури суспільства та її основних елементів: соціальних груп, класів, інститутів;
- 1) Вивчення політичної і соціальної поведінки, аналіз процесів розвитку суспільства.

Розкриваючи специфіку політології і соціології, як науки про суспільство, її відмінність від інших наук ми обґрунтовуємо важливість існуючих теоретичних концепцій класичного та сучасного періодів розвитку політичного і соціального знання, показуємо їх особливості і взаємозв'язок; розкриваємо та пояснюємо особливості функціонування різних соціальних інститутів, важливість вивчення кожного з них для особистого життя людини; усвідомлюємо значення різних спеціальних політичних і соціологічних теорій та галузевих соціологій для досягнення якісного загальноуніверситетського рівня студентів та їх високої професійної кваліфікації.

Після опанування дисципліни Ви будете знати:

- а) основні етапи формування світової та української політичної і соціологічної думки;
- б) основні політичні і соціологічні терміни та їх тлумачення;
- в) основні тенденції формування і функціонування сучасного суспільства;
- г) методи збору соціологічної інформації та можливості, які вони надають сучасній людині.

А також уміти:

- а) аналізувати зміст основних понять політології і соціології;
- б) аналізувати і коментувати ті чи інші політичні і соціальні явища та процеси, що відбуваються у сучасному суспільстві, застосовуючи науково-критичний підхід;
- в) робити огляд наукових та публіцистичних матеріалів з визначеної політичної і соціальної проблематики;
- г) підготувати доповідь, реферат, есе, користуючись різноманітними джерелами інформації.

• ОСНОВНА ТЕМАТИКА ЛЕКТОРІЇ

- **Тема 1.** Предмет і об'єкт, закони та категорії політології і соціології. Місце політології і соціології в системі, її зв'язок з іншими науками.
- **Тема 2.** Виникнення і становлення політології і соціології як самостійної науки. Структура і функції політології і соціології як науки, її зв'язок з іншими науками.
- **Тема 3.** Класична політологія і соціологія: основні етапи розвитку політичної, соціологічної думки. Основні школи і концептуальні напрями сучасної західної соціології. Політична думка в Україні.
- **Тема 4.** Суспільство: сутність, типи, тенденції розвитку. Соціальна структура суспільства, її основні види та елементи. Політична і соціальна взаємодія: відносини, конфлікти, система соціального контролю.
- **Тема 5.** Політичні зміни і соціальні процеси: сутність, різновиди, причини. Політичні рухи, їх природа і типи.
- **Тема 6.** Держава.

Запропонована побудова викладу сприятиме засвоєнню соціології і політології як цілісної системи людських знань, осмисленню проблем, що породжені сучасною суспільною практикою.

ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ І ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

Форма правління — організація верховної державної влади, порядок утворення її органів та їх взаємини з населенням.

Існують дві основні форми державного правління – монархічна й республіканська.

Монархія (від грец. monarchia – єдиновладдя) – форма правління, за якої верховна влада формально (повністю або частково) зосереджена в руках однієї особи – глави держави – спадкоємного монарха.

Монархії поділяють на абсолютні, конституційні та теократичні.

- **Абсолютна монархія** – форма правління, за якою керівник держави (монарх) – головне джерело законодавчої і виконавчої влади (здійснюється залежним від нього апаратом). Він встановлює податки і розпоряджається державними фінансами (Саудівська Аравія, Оман). У рабовласницьких і феодальних державах абсолютні монархії були близькими до необмеженої деспотії.
- **Конституційна монархія** – форма правління, за якої влада монарха обмежена конституцією, законодавчі функції передані парламенту, виконавчі – уряду. Тут монарх є верховним носієм виконавчої влади, головою судової системи, формально призначає уряд, змінює міністрів, має право розпоряджатися військовими і політичними силами, видавати накази, скасовувати прийняті парламентом закони, розпускати парламент тощо. Однак фактично ці повноваження, як правило, належать уряду (Бельгія, Данія, Великобританія, Японія, Норвегія, Швеція, Малайзія, Бутан, ОАЕ).
- **Теократична монархія** (грец. *theokratia* – влада Бога) – форма держави, в якій політична і духовна влада зосереджена в руках церкви (Ватикан, Катар, Бахрейн).

Залежно від ступеня обмеження влади монарха конституційні монархії поділяють на дуалістичні і парламентські. Дуалістична монархія — форма правління, за якої повноваження монарха обмежені у сфері законодавства (пріоритет належить парламентові), але достатньо широкі у виконавчій владі. Монарх (глава держави) формує уряд, яким керує особисто або через призначеного прем'єр-міністра. Ця форма правління була характерна для буржуазних держав XIX ст. (Німеччина за Конституцією 1871 р., Японія за Конституцією 1889 р.). У даний час вона не існує. Парламентська монархія виникла в Англії, де законодавча влада зосереджена в парламенті, виконавча – в уряді на чолі з прем'єр-міністром. Монарх за цієї форми правління не має конституційних повноважень щодо вирішення важливих державних справ, є символічною фігурою, носієм традицій країни.

*Республіка (лат. *respublica*, від *res* – справа, *public* – громадський) – форма державного правління, за якої вища влада належить виборним представницьким органам, а глава держави обирається населенням або представницьким органом. Це прогресивніша порівняно з монархічною форма правління. Нині у світі існує 143 республіки (майже 3/4 від загального числа держав). Залежно від відповідальності уряду – перед президентом або парламентом – розрізняють три форми республіканського правління: президентську, парламентську, напівпрезидентську.*

Президентська форма правління.

Запроваджена в США у 1789 р. За цієї форми главою держави і уряду є президент, який обирається всенародним голосуванням. Уряд призначається президентом, підзвітний йому і не відповідальний перед парламентом. Парламент володіє усією повнотою законодавчої влади, незалежний від президента, який не правомочний розпустити парламент, однак має право "вето" – не погодитися з ухваленим парламентом певного закону. повноваження президент Проте в разі порушення конституції країни, він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, але за дотримання особливої процедури – імпичменту (процедура обвинувачення вищих посадових осіб).

Вважається, що ця форма правління відображає специфіку політичного розвитку сучасного суспільства, яке потребує сильної виконавчої, інтегруючої та координуючої влади. Нині президентська форма правління діє в США, Мексиці, Аргентині, Ірані, Швейцарії та інших країнах.

Парламентська форма правління.

За цієї форми главою держави є президент, але повнота виконавчої влади належить уряду. Глава уряду (прем'єр-міністр) – фактично перша особа в державі. Свої повноваження, крім суто представницьких, президент здійснює зі згоди уряду. Акти президента набувають чинності після підписання прем'єр-міністром чи одним із відповідних міністрів. Президента обирають, як правило, парламентським шляхом (парламент або особлива колегія, до якої входить депутатський склад парламенту).

Президент призначає уряд не на свій розсуд, а з представників партій чи коаліції партій, що мають більшість місць у парламенті. Вотум парламентської недовіри уряду спричиняє або відставку уряду, або розпуск парламенту і проведення дострокових виборів. Типові приклади парламентської республіки — Італія, Німеччина, Австралія, Ісландія, Ірландія та ін.

Напівпрезидентська (змішана) форма республіканського правління.

Вона поєднує в собі ознаки президентської та парламентської республік. Президент – глава держави. Він пропонує склад уряду і кандидатуру прем'єрміністра, які підлягають обов'язковому затвердженню парламентом. Формально уряд очолює прем'єр-міністр, однак президент володіє правом спрямовувати діяльність уряду.

Уряд відповідальний перед парламентом, проте можливості парламентського контролю за діяльністю уряду обмежені. Президент, якого обирають на основі загальних виборів, має право розпуску парламенту. Така система діє у Франції, Фінляндії, Португалії, Україні та інших країнах.

Державний устрій – спосіб організації адміністративно-територіальної, національно-територіальної єдності держави, особливості відносин між її складовими.

Розрізняють прості (унітарні) і складні (федеративні, конфедеративні) держави.

Унітарна (лат. unitas — єдність, однорідний, що складає ціле) держава – єдина держава, поділена на адміністративно-територіальні чи національно-територіальні одиниці, які не мають політичної самостійності, статусу державного утворення.

У такій державі сформована єдина система вищих органів влади і управління, діє єдина конституція і єдине громадянство. У багатьох унітарних державах існують автономії, які відрізняються від звичайних адміністративно-територіальних одиниць поділу ширшими повноваженнями. У них водночас із загальнодержавними законами з окремих питань діють регіональні закони, конституції тощо, якщо вони не суперечать законам держави загалом. В автономіях незалежно від центральних органів діють автономний парламент, уряд (однак автономія не є державним утворенням). Більшість західних розвинутих держав -- унітарні (Франція, Швеція, Польща, Фінляндія та ін.). Унітарною є і держава Україна.

Федерація – союзна держава, до складу якої входять державні утворення – суб'єкти федерації.

Суб'єкти федерації мають суверенітет, зберігають відносну самостійність. Основні ознаки федерації: єдина територія і збройні сили, спільні митниця, грошова і податкова системи, загальна конституція за наявності конституцій суб'єктів федерації, спільний уряд, єдине законодавство і громадянство (подвійне – для суб'єктів федерації). Проте суб'єкти федерації правомочні приймати законодавчі акти в межах своєї компетенції, створювати власну правову й судову систему. Однак суб'єкти федерації не можуть бути повністю незалежними у внутрішній і зовнішній політиці. Вони добровільно делегують центральним органам федерації частину своїх повноважень. У разі порушення федеральної конституції центральна влада вправі вжити щодо них примусові заходи. Суб'єкти федерації не володіють правом сепаратизму (виходу із федерального союзу). У світі 20 федеративних держав (штати – у США, Мексиці, Бразилії, Венесуелі, Австралії, Індії, Малайзії та ін.; землі – у Німеччині, Австрії; кантони і напівкантони — у Швейцарії; провінції – в Аргентині, Канаді).

Конфедерація (лат. confederatio – спілка, об'єднання) – союз суверенних держав, які зберігають незалежність і об'єднані для досягнення певних спільних цілей (переважно зовнішньополітичних, воєнних), для координації своїх дій.

За конфедерації існує центральний керівний орган, якому надані чітко визначені повноваження. Його рішення приймаються і здійснюються тільки за згодою всіх держав, що входять до складу конфедерації. При цьому, звичайно, не існує єдиної території і громадянства, спільної податкової і правової системи тощо. Правовою основою конфедерації є союзний договір, тоді як для федерації – конституція. Кошти конфедерації складаються із внесків її суб'єктів. Це нетривка форма державного об'єднання. Вона передуює виникненню федерації або розпаду на самостійні держави. Нині конфедерацій у світі не існує. У минулому конфедеративним був устрій у США (1776–1787), Швейцарії (до 1848), Німецький союз (1815–1867). Щоправда, термін "конфедерація" вживається в назвах швейцарської і канадської держав, але це не змінює природи їх федерального устрою.